

PERKŪNO VIETA BEI VAIDMUO PANTEONE

PAGRINDINĖ PROBLEMA, KURI IŠKYLA, AIŠKINANTIS PERKŪNO VIETĄ BEI VAIDMENĮ PANTEONE, YRA ŠIO DIEVO SANTYKIS SU AUKŠČIAUSIU DIEVU (DANGAUS DIEVU, DIEVU TĖVU)¹ IR PERKŪNO KAIP VISIŠKAI SUVERENIOS DIEVYBĖS, PRETENDUOJANČIOS Į VYRIAUSIOJO DIEVO POSTĄ, KLAUSIMAS. Lietuvių mitologijos tyrinėjimuose išryškėja keli šios problemos sprendimo būdai:

1. Perkūnas ir Dangaus Dievas kadaise buvo viena būtybė ir tik vėliau susiformavo atskiras audros dievas Perkūnas (J. Balys, P. Skardžius).

2. Audros dievas laikomas pagrindiniu, Aukščiausiu lietuvių Dievu (S. Daukantas, A. Botyrius).

3. Perkūnas yra glaudžiai susijęs su Vyriausiu Dievu, tačiau yra žemesnio rango už jį (M. Gimbutienė, N. Vėlius).

Pirmajai pozicijai atstovauja J. Balys ir P. Skardžius, keliantys klausimą, ar negalėjo kadaise mūsų Aukščiausiasis Dievas atlikti ir griaustinio dievo funkcijos (kaip kad graikų Dzeusas, romėnų Jupiteris) (147, p. 317; 5, p. 13). J. Balio pastebėjimu, pirmykštėse tautose griausmas dažnai būdavo laikomas Vyriausio Dievo arba Aukščiausios Būtybės balsu ir bausmės įrankiu. Pirmykštės tautos paprastai turi nedaug dievų, tarp kurių yra neaiškiai įsivaizduojama Vyriausia Būtybė. Be kitų galių, jai priskiriamas toks reiškinys kaip griaustinis (5, p. 13). J. Balys teigia, kad tik vėlesniais laikais – toliau pažengus kultūrai, sukuriamas visas dievų Olimpas ir kiekvienas gamtos reiškinys gauna savo skirtingą dievą. Tada Vyriausiasis Dievas lieka tik miglotu simboliu, o neretai ir visai pamirštas (5, p. 13). Remdamasis tokia

¹Istoriniuose šaltiniuose jis pavadinamas įvairiai: Nunadieviu, Andaju (lietuvių, tikriausiai aukštaičių), Aukštėju Visagisčiu (žemaičių), Ukapirmu (kai kurių prūsų ir sūduvių).

premisa, J. Balys daro išvadą, kad „iš pradžių Dangaus Dievas (= Vyriausias Dievas) ir Griausmo Dievas buvo viena ir ta pati personifikuota būtybė (5, p. 14). Vėliau įvykęs skilimas ir atsiradęs ypatingas audros dievas, kuris buvo subordinuotas Dangaus Dievui (5, p. 14). J. Balio teigimu, vienas griaustinio dievo bruožų – teisingumo priežiūros funkcija – turėtų būti laikoma kaip iš Dangaus Tėvo likęs ypatumas (5, p. 14). Kitas, J. Balio nepaminėtas, griausmavaldžio ypatumas, kuris leistų jį sieti su Aukščiausiu Dievu, yra lietuvių, taip pat latvių tautosakoje pasitaikantis griaustinio dievo apibūdinimas kaip Senojo Tėvo (*vēšas tėvulis* BsFM, p. 178; *vecais tēvs*, LTT, p. 47). Be to, lietuvių ir latvių sakmėse dar yra išlikusi Perkūno kaip Dievo įrankio samprata:

Dievas sakė velniui: – Negundyk žmonių, tu piktoji dvasia, aš tavi perkūnu trenksiu. – O aš slepsiuos prie griešniko žmogaus ir kai man trenksi, tai žmogų užmuši. Man teks jo dūšia, o tau bus nuostolis, – sako velnias. – O aš tokiam žmogui dovanosiu, – atsakė Dievas (LTR 2416/111/).

Dievs sadusmojies, ka Velns ir draugs ar pilskungu, un sviedis Velnam ar Pērkonu, tā ka Velns bijis ar vienu sviedienu atvarā iesdidzis līdz ausīm dūpās un tikai ar lielām mokām ticis ārā.

Otrā naktī Velns aizgājis uz pilskungu un sūdzējies, ka Dievs viņam iesviedis ar Pērkonu un saplēsis katlu un nauda visa izbirusi“ (LTT, p. 48–49).

Latvių sakmėje pasakojama, kaip Dievas supyko, kad velnias draugauja su pilies valdytoju ir sviedė į velnią perkūną taip, kad velnias nuo to vieno smūgio įklimpo iki ausų akivaro dumble ir tik su dideliu vargu išsikapstė. Kitą naktį velnias nuėjęs į pilį ponui pasiskundė, kad Dievas į jį sviedė Perkūną, sudaužė katilą ir visi pinigai išbyrėjo. Žodis *Pērkons*, nors čia ir rašomas didžiąja raide, bet vartojamas kaip bendrinis ir reiškia kažkokį Dievui priklausantį įrankį, daiktą. Tad Dievas čia, kaip ir lietuvių sakmėje, manipuliuoja *Pērkonu*. Matyt, jam priklauso griaudėjimo ir žaibavimo funkcija. Be abejo, tai įdomūs faktai, bet vis dėlto jų mažoka, kad įrodytume kadaise egzistavus Aukščiausią Dievą ir griaustinio dievą kaip vieną būtybę. Gal tolesni baltų mitologijos tyrinėjimai padės spręsti šią problemą.

Kai kurie autoriai – S. Daukantas, A. Botyrius pernelyg suabsoliutina Perkūno vaidmenį, laikydami jį pagrindiniu ir Aukščiausiu lietuvių Dievu. Tokio požiūrio susiformavimą galėjo lemti tai, kad apie Perkūną, palyginti su kitais dievais, išliko nemaža tautosakos, o be to, dar ir šio šimtmečio Lietuvos kaime jis buvo gana populiarus ir iš senųjų lietuvių dievų geriausiai žinomas. Tą patį galima būtų pasakyti apie slavų, germanų tradicijas, kur griaustinio dievas buvo vienas

mėgstamiausių dievų. Lietuvoje Perkūnas buvo garbinamas ne tik aukštesniojo luomo atstovų kunigaikščių, bet ir valstiečių. Griaustinio dievas galėjo tapti tokiu reikalingu dėl to, kad viena pagrindinių savo funkcijų – atmosferos reiškinių valdymu – siejosi su žemdirbių reikmėmis. Be to, jis buvo įsivaizduojamas kaip aktyvus, konkretų antropomorfinį pavidalą turintis dievas, neatitrūkęs nuo žmonių. Dėl viso to Perkūnas galėjo išlikti aktualiū dievu.

M. Gimbutienė, N. Vėlius Vyriausiu Dievu laiko Dangaus Dievą. Perkūną jie interpretuoja kaip žemesnės hierarchijos už Dangaus Dievą ir kai kuriais atžvilgiais nuo jo priklausomą. Šie autoriai pažymi, kad vėlesniais laikais Dangaus Dievas asimiliavosi su krikščionių Aukščiausiu Dievu (42, p. 162–167; 172, p. 127). Todėl kai tautosakoje kalbama apie Dievą, kartais iš konteksto nebūna aišku, kuris Dievas – senasis ar naujesnės religijos – turimas galvoje. Tikėjimuose išliko užuominų apie Dievo santykį su Perkūnu. Čia teigiama, kad Perkūnas priklausęs nuo Dievo. Perkūnas kvalifikuojamas kaip Dievo padėjėjas, tarnas, pasiuntinys: „Perkūnas – tai Dievo tarnas“ (LMD I 144/28/), „Perkūnas yra Dieva tarnas. Anas par Dievų jau tarnauja dvi kapas tūkstančių metų“ (LTR 2281/13/). „Perkūną leidžia Dievas. Kad nebūtų velnio, nebūtų ir Perkūno“ (LTR 762/13/). „Perkūnas Dievo bijo, kad jo nenutrenktų ilgam laikui ant žemės, kur dažnai gyvena velnias“ (LTR 1032/155/). Tačiau iš šių tikėjimų sunku spręsti, koks Dievas čia minimas: senovės lietuvių ar krikščionių. Todėl pasikliauti tautosakinė medžiaga kažin ar galėtume, aiškindamiesi Perkūno santykį su Dangaus Dievu. M. Gimbutienė ir N. Vėlius šią problemą gvildena, pasiremdami visų pirma istoriniais šaltiniais, kuriuose patikimiau nei tautosakoje užfiksuotas Perkūno santykis su Dangaus Dievu ir audros dievo vieta panteone. Ieškant atsakymo į iškeltą klausimą, čia taip pat bus pasitelkti istorinių šaltinių duomenys.

Seniausias Perkūno paminėjimas užfiksuotas J. Malalo kronikoje (1261 m.). Joje rašoma apie paprotį aukoti tokiems dievams: Andajui (*андаеви*), Perkūnui, tariant griausmui (*перкоунови рекше громоу*), Žvorūnei, tariant kalei (*жвороуне рекше соуце*), ir Teliaveliui kalviui... (*телявели ісгкоузнецю...*) (102, p. 58–59).

Kai kurie iš šių dievų minimi ir kitame panašaus laikotarpio šaltinyje – Volynės metraštyje, įeinančiame į Ipatijaus metraščio sudėtį. Vienoje šio metraščio vietoje (1252 m. data) vardijami Mindaugo garbinti dievai: Nunadievis (*Нънадъеви*), Teliavelis (*Телявели*), Divirikuzas (*Диверикъзу*), Zuikių dievas (*заеячему богу*) ir Medeina (*Мъидъину*)

(235, p. 188)¹. Kitoje metraščio vietoje (1258 m. data) kalbama apie lietuvių dievus Andają ir Divirikšą: „*взываютъ боги своя Андая и Дивирикса*“ (125, p. 195). Volynės metraštyje neminimas Perkūnas. Čia po pirmojo dievo seka ne Perkūnas (kaip J. Malalo kronikoje), o Teliavelis ir Diviriksas. J. Malalo kronikoje sakoma, kad Teliavelis yra kalvis, nukalęs saulę ir užmetęs ją į dangų (102, p. 58–59). Mitologijos tyrinėjimuose įvairiai aiškinama Teliavelio reikšmė ir paskirtis. E. Volteris teigė, kad tai yra klaidingai užrašytas žodis *kalvelis* (223, p. 177). A. Mierzyński manė, kad *Телявели* atitinka žodį *tēvelis* (110, p. 151). V. Ivanovas ir V. Toporovas sieja Teliavelį su germanų mitiniu personažu Tjalfi (*Pjálfi*), kuris buvo Toro pagalbininkas. Panašų vaidmenį Teliavelis galėjęs atlikti Perkūno atžvilgiu (228 2, p. 499). N. Vėlius pirmame žodžio „Телявели“ sande išvelgia šaknį *tel-*, kuri galėjo reikšti – žemė (plg. lotynų deivę *Tellus Mater* „Žemė Motina“, prūsų dievą *Patuls* ir kt.), o antrame šio žodžio sande – šaknį *vel-* (plg. lietuvių mitinę būtybę *velnias*, latvių *vels*). N. Vėlius manymu, egzistuoja semantinis ryšys tarp paminėtų mitinių personažų – Teliavelio, Patulo ir Velnio (171, p. 15). Tiek V. Ivanovo bei V. Toporovo, tiek N. Vėliaus hipotezės vertos dėmesio. Tačiau kuri jų pagrįstesnė, sunku pasakyti. Juk su kalviu siejasi ir Perkūnas, ir velnias. Tačiau viena yra aišku, kad Teliavelis negali būti tapatinamas su Perkūnu, nors ir Volynės metraštyje eina po pirmojo dievo Nunadievio. Šiame metraštyje trečias po Teliavelio ir antras po Andajo – Diviriksas. Šio dievo vardą V. Toporovas kildina nuo posakio *Dievo rykštė*, kuriuo kartais vadinamas Perkūnas (254, p. 311). Kai kurie tautosakos duomenys iš tiesų patvirtina, kad Perkūnas buvo šitaip vadinamas (LTR 763/5/; LTR 828/360/; LTR 3665/393/). Tačiau nėra įrodymų, kad tai yra tikrai senas Perkūno vardas. Jo kontekstas kai kuriuose liaudies tikėjimuose gali būti vertinamas kaip vėlyvesnės pasaulėžiūros atspindys: „Perkūnyj yr dieva rykšti. Kur trenk, saka: natik į Dievą ir įtrenk“ (LTR 3665/393/). „Žai-bas – blogadarių rykštė“ (LTR 739/5/). „Žmonės perkūną įsivaizduoja kaip Dievo rykštę už blogus darbus“ (LTR 832/7/). Tokie pasakymai, atskleidžiantys suvokimą, kad perkūnija yra dievo bausmė (rykštė) už nedorybes, sukelia abejonę, ar Perkūno kaip dievo rykštės apibūdinimas kilo pagonybės laikais. Yra ir kitas Divirikso etimologijos aiškinimas. W. Mannhardto manymu, šis vardas sudėtas iš dviejų žodžių: *Dēva rikis* arba *Dēvu rikys* ir reiškė – dievų ponas (102, p. 54–55).

¹ Rusiškai perteikti teonimai paliekami vienaskaitos naudininko forma.

V. Toporovas, kritiškai vertinęs šią hipotezę, teigia, kad lietuvių kalboje nėra žodžio *rikys* (tačiau primena, kad prūsai turi *rikijis*). Be to, jis teigia, kad rusiškame vertime (1252 m. tekste) neišlieka formantas Nom.sg.-s: *Diverikezu* (kaip kad žodyje *Divirikis*) (254, p. 311). Tiesa, galėtume paprieštarauti tam, kad lietuviai neturi žodžio *rikis* ar *rikys*. S. Daukantas vartoja žodį *rykys* karaliaus, valdovo reikšme: „Jis didesniu buvo už patį rykį arba, kaip šiandien sako, karalių“ (LKŽ 11, p. 604). Su šiuo žodžiu semantiniu požiūriu siejasi *rykauti* ‘valdyti, tvarkyti, šeiminkauti, rikiuoti, viešpatauti’, taip pat *rykautojas* ‘kas rykauja, šeiminkauja’ (LKŽ 11, p. 600). A.J. Greimas, aiškindamas aptariamo teonimo kilbę, palaiko interpretaciją, kad *Divirikisas* atitinka *Dievų Rikis(-ys)* (47, p. 392). Dievų Rikio ir Perkūno tapatinimo galimybę A.J. Greimas pagrindžia visų pirma semantiniu požiūriu. Esą su žodžių *rykauti*, *rykautojas*, *rykas* (pastarasis reiškia ‘indą, instrumentą’) reikšmėmis siejasi Perkūno kaip „Dievų tvarkytojo“, tam tikrų pareigų vykdytojo funkcijos: „Perkūnas nėra Dievų valdovas, o greičiau Dievų užveizda, tvarkytojas, atliekąs jam pavestas vykdytojo policines funkcijas“ (47, p. 392–393). Iš tiesų Perkūno atliekamos pareigos ir veiksmai asocijuojasi su tam tikromis „vykdytojo“ funkcijomis. Šiuo pamatu grindžiamas Dievų Rikio aiškinimas bei siejimas su *Divirikisu* atrodo gana svarus ir motyvuotas.

J. Malalo kronikoje Perkūnas minimas po Andajo. Pastarojo dievo vardas pasikartoja ir Volynės metraščio antrajame paliudijime. Pirmame šio metraščio lietuvių dievų sąrašė vietoje Andajo užfiksuotas *Nunadievis*. V. Toporovas taip rekonstravo šių dievų vardus: **An/t-deiv-* ir **No-(an)-deiv-* (**Nu-/an/-deiv-?* plg. latvių *nodievs* ‘dangus’) (254, p. 311). Priešdėlis *ant-* reikštų kaip esantis virš kitų dievų. V. Toporovo manymu, dievai Andajas ir *Nunadievis* greičiausiai yra tapatūs. Sprendžiant iš šių V. Toporovo pasiūlytų etimologijų, Andajas ir *Nunadievis* – hierarchijoje Aukščiausi Dievai. Tad galima būtų teigti, kad J. Malalo kronikos dievų sąrašė Perkūnas eina po Vyriausios Dievybės, o Volynės metraštyje – antroje ir trečioje vietoje po jos (jei *Divirikisas* bei *Divirikuzas* = Perkūnui)¹.

¹ Kaip jau minėta, J. Malalo kronikoje ir Volynės metraštyje dar minimi *Žvorūnė*, *Zuikių dievas* ir *Medeina*. Būdingiausias jų interpretacijos: *Žvorūnė* siejama su Vakarinės žvaigždės *Žvėrinės* pavadinimu, *Zuikių dievas* laikomas *Medeinos* epitetu arba savarankišku miško (*Zuikių*) dievo vardu, o *Medeina* aiškinama kaip miško deivės vardas, padarytas iš žodžio *medis* (171, p. 16; 254, p. 314; 228 1, p. 155). Savo funkcijomis *Žvorūnė* siejasi su žvėrimis (medžiokle), taip pat su žeme bei žemdirbyste, *Zuikių dievas* ir *Medeina* – su žvėrimis (medžiokle) (171, p. 16).

Rekonstruojamame indoeuropiečių panteone figūruoja du pagrindiniai dievai. Vienas jų – Dangaus Dievas, Dievas-Tėvas ir pagal rangą žemesnis audros dievas (200, p. 393–394). Vadinasi, audros dievas pagal savo svarbą eidavęs po Aukščiausiojo Dievo. Analogišką pirmųjų pagrindinių dievų seką yra užfiksavusi J. Malalo kronika ir turbūt Volyrės metraščio antrasis paliudijimas (jei priimsime minėtąją prielaidą dėl Perkūno bei Divirikso identiškumo), atspindintys lietuvių panteoną ar jo dalį.

Vėlyvesniuose istoriniuose šaltiniuose Perkūnas minimas kaip antras arba trečias dievas pateikiamuose dievų sąrašuose. Tik kartais jis nubloškiamas į tolimesnę nuo Vyriausiojo Dievo vietą. Jei Perkūnas aprašomas atskirai kaip vienas lietuvių dievų ir mažai komentuojama jo reikšmė senojoje religijoje, tuomet sunkiau ką nors spręsti apie jo vietą panteone.

Eiliuotoje Livonijos kronikoje (XIII a. pab.) aprašant karinius lietuvių žygius teigiama lietuvius turėjus Perkūno (*Perkune*) stabą:

Zû Swurben vûren si ubir sê,
daz ist genant daz Osterhap,
als ez P e r k u n e ir afgot gap,
daz nimmer sô hart gevrôs.

(102, p. 71)

Tai atrodytų visiškai realu, kadangi yra patikimų žinių apie Perkūno šventovės ir stabo joje egzistavimą XIII a. pabaigoje – XIV a. (iki 1387 m.) Vilniuje dabartinės arkikatedros vietoje (71, p. 125).

J. Długosz (XV a.) daugiatomėje Lenkijos istorijoje (išspausdinta XIX a. antroje pusėje) išvardija keletą lietuvių dievų, pavadindamas juos romėnų dievų vardais:

Eisdem sacris, Diisque, ceremoniis, quibus et Romani in errore gentili usi, Vulcanum in igne, Jovem in fulmine, Dianam in silvis, Aesculapium in viperis et serpenbtibus colunt, in civitatibus principalibus, tenendo ignem, quem vocabant et putabant aeternum, a sacerdote custoditum, qui etiam a Daemone instructus, sacrificantibus et petentibus ambigua dabat responsa. Jovem autem in fulmine venerando vulgari suo illum Perkunum, quasi percussorem, appellabant (102, p. 138–139). (Turėdami tas pačias šventes, dievus bei apeigas kaip romėnų pagony, garbina dievą Vulkaną (manydami jį slypint) ugnyje, Jupiterį – žaibe, Dianą – miškuose, Eskulapą – gyvatėse ir žalčiuose. Svarbesnėse gyvenvietėse ruseno žynio saugoma ugnis, kurią laikė amžina. Dievybės įkvėptas žynys atnašaujantiems aukas ir besiteiraujantiems duodavo neaiškius atsakymus. Jupiterį garbindami žaibo pavidalu, savo kalboje jį vadina Perkūnu, tarsi žmogžudžiu, 8; vertė D. Mažiulytė).

Tad J. Długoszas Perkūną dar kitaip vadina Jupiteriu ir laiko šio romėnų dievo atitikmeniu. Ar Perkūnas, kaip ir romėnų Jupiteris, galėjo būti Vyriausiu – Dangaus Dievu, nieko neužsimenama.

Perkūnas kaip vienas pagrindinių dievų minimas M. Mažvydo pirmosios lietuviškos knygos – „Katechismusa prasty žadei...“ (1547 m.) kreipimesi į Lietuvos bažnyčių ganytojus:

Imo, quod auditu horribilius est, multi etiamnum manifestam idolatriam et exercent et profitentur palam: alij arbores, alij flumina, alij serpentes, alij aliud colunt, honorem exhibentes diuinum. Sunt qui Percuno uota faciunt, quibusdam ob rem frumentariam Laucosargus et propter pecuriam Semepates colitur. Qui ad malas artes adjiciunt aninum, Eithuaros et Caucos Deos profitentur suos (105, p. 92). (Maža to, – ir tatai dar baisiau girdėti, – daugelis dar ir dabar visų akivaizdoje atlieka stabmeldiškas apeigas ir viešai išpažįsta stabmeldystę: vieni medžius, upes, kiti žalčius, kiti dar ką kita garbina, šlovindami kaip dievus. Yra tokių, kurie Perkūnui daro įžadus; kai kurie dėl pasėlių garbina Laukosargą, dėl gyvulių – Žemėpatį. Tie, kurie linkę į piktus darbus, savo dievais išpažįsta aitvarus ir kaukus, 105, p. 93).

M. Mažvydas aprašo tiek gamtos garbinimą - medžių, upių, žalčių, tiek tam tikrų dievų. Tarp išvardytų dievybių pirmasis yra Perkūnas. Po jo eina Laukosargas (*Laucosargus*) ir Žemėpatis (*Semepates*). Pirmasis jų – pasėlių, antrasis – gyvulių, kaip teigia M. Mažvydas, dievai. Vadinasi, čia į pirmą vietą iškeltas Perkūnas.

J. Lasickis (Joannes Lasicius, XVI a.) knygoje „De Diis Samagitarum...“ (išleista 1615 m.) išvardija ir apibūdina daugybę žemaičių dievų. Anot J. Lasickio, visagalio ir Aukščiausias jų Dievas yra *Auxtheias Vissagistis*. Po šio dievo nurodomi *Zemopacios*, kaip teigia autorius, žemės dievai, ir Perkūnas:

Nam praeter eum, qui illis est Deus Auxtheias Vissagistis, Deus omnipotens atque summus, permultos Zemopacios, id est, terrestres ii venerantur, qui nondum verum Deum Christianorum cognoverunt Percunos Deus tonitrus illus est...“ (80, p. 39–40). (Mat, be visagalio ir aukščiausio dievo, jų vadinamojo Auxtheias Vissagistis, tie, kurie dar nepažino vieno krikščionių dievo, daugybę žemėpačių [*Zemopacios*], tai yra, žemės dievų. Perkūnas [*Percunos*] jiems yra griausmo dievas... 80, p. 18–19).

Perkūnas J. Lasickio minimas kaip trečias lietuvių dievas, kurio funkcija ir pobūdis susiję su griausmu. Prieš jį paminėti Aukščiausias Dievas – *Auxtheias Vissagistis* ir žemės dievai – *Zemopacios*.

M. Daukša savo parengtame „Katechisme...“ (1595 m.) rašo apie *Perkūno* ir kitų „biesų“ garbinimą: „Sztitie îpaczei, kurie gârbina ugnî, žemîną, giwatés żâlczius, pęrkûną, mędżiús, ałkús, Mędeinés, kaukús ir kitus biéssus...“

(102, p. 402). Perkūnas čia rašomas mažąja raide ir neaišku, kaip jis autoriaus traktuojamas – kaip dievas ar kaip gamtos reiškiny. Viena galima pasakyti, kad paminėtų dievų ir gamtos garbinimas M. Daukšos laikomas prietarų, žalingu papročiu, todėl tiksliai jų hierarchijai ar apibūdinimui autorius galėjo ir neskirti didesnio dėmesio.

Aiškinantis Perkūno vietą panteone, svarbu pasiremti prūsų mitologijos šaltiniais, kuriuose griaustinio dievas figūruoja kaip vienas svarbiausių dievų.

S. Grunau (XVI a.) Prūsijos kronikoje (išleista XIX a. pab.) teigiama Rikoyte (*Rikoyto*) buvus kulto vietą, kuri buvo įrengta krivių krivaičiui Bruteniui, jam kartu su Vaidevučiu atvykus iš Kimbrijos į Prūsiją (50, p. 62–63). Kronikoje pateiktas Vaidevučio vėliavos aprašymas. Vėliavoje pavaizduoti trys dievai. Jie išvardijami tokia tvarka: Patrimpas (*Patrimppo*), Perkūnas (tekste jo vardas nepateikiamas, bet iš dievo išvaizdos aprašymo galima neabejojant jį laikyti Perkūnu)¹, Patulas (*Patollo*) (50, p. 77). Antrajame – ažuolo, kuriame padarytose nišose stovėjo trijų dievų atvaizdai, aprašyme šie dievai išdėstomi kiek kitaip: Perkūnas (*Perkuno*), Patrimpas (*Patrumppi*), Patulas (*Patolli*). Kronikoje pateikiamas dar ir trečias – tiesiog prūsų dievų sąrašas su kiekvieno iš tų dievų charakteristika, tarp kurių svarbiausiu laikomas Patulas („*Patollo der obirster abgott der Bruteni*“), o Perkūnas minimas trečias po Patrimpo (50, p. 94). Visuose trijuose aprašymuose šie dievai trumpai apibūdinami. Patrimpas – jaunas vyras, be barzdos, su varpų vainiku ant galvos (50, p. 77). Jo atributas – gyvatė, kuri buvo įdėta į puodą ir uždengta javų pėdu (50, p. 78). Jis buvo javų („*der gott vom getreide*“; 50, p. 77) ir laimės dievas ginčiuose bei šiaip kituose reikaluose („*ein gott des gluckis in streitten und sust in anderen sachen*“; 50, p. 95). Perkūnas – vidutinio amžiaus piktas vyras su garbanota juoda barzda, jo veidas kaip ugnis ir apvainikuotas liepsna (50, p. 77). Dievas Patulas pavaizduotas kaip senas vyras, su ilga žila barzda, mirtinai išblyškęs, ant galvos buvo balta skepeta. Jo ženklas – negyvo žmogaus, arklio ar karvės galva (50, p. 77–78). Patulas buvo baisus nakties ir mirusiųjų dievas (50, p. 94–95). Ažuolas, kuriame buvo dievų atvaizdai, žiemą vasarą žaliavo. Jį gaubė iš visų pusių užuolaida, pro kurią prie ažuolo galėdavo priėti tik krivaitis (*kirwaito*) ir vyresnieji vaidilučiai (*waidolotten*) (50, p. 78). Pirmoji problema, kuri kyla, nagrinėjant S. Grunau

¹ Vėliavoje pavaizduoto antrojo dievo aprašymas: „*Das ander war wie ein zorniger man und mittelmessigk alten, sein angesicht wie feuer und gekronet mit flammen, sein bart craus und schwarz*“ (50, p. 77).

pateiktą ažuolo su dievų paveikslais aprašymą, yra teksto patikimumas. Ši prūsų kulto vieta pavaizduota panašiai kaip ir Adomo Brėmeniečio (XI a.) aprašyta šventovė Upsaloje, Švedijoje (1, p. 470–473). Ir ten kalbama apie šventovę, kurioje buvo trijų dievų stabai: Toro (*Thor*), Vodano (*Wodan*) ir Friko (*Fricco*). Šie dievai kai kuo panašūs į Rikoyto ažuolo dievus, tačiau iš esmės jie vaizduojami skirtingai. Teigiama, kad Vodanas rūpinasi karo reikalais ir suteikia žmonėms jėgų, kovojant su priešu. Toras viešpatauja ore. Jis valdo griaustinį, žaibus, vėją ir lietu, lemia saulės šviesą bei vaisingumą. Friko dovanoja žmonėms taiką ir malonumus. Adomo Brėmeniečio aprašytų dievų stabai yra ne medyje: „In hoc templo, quod totum ex auro paratum est, statuas trium deorum veneratur populus...” (1, p. 470). Aukštas medis stovėjęs prieš šventovę, kuris, kaip ir prūsų ažuolas, žiemą vasarą žaliavo. Greta – šaltinis, prie kurio pagonyms aukodavo. Šventovę juosė auksinė grandinė (1, p. 471–472). Tad Adomo Brėmeniečio ir S. Grunau aprašymų panašumai akivaizdūs. Manoma, kad S. Grunau veikiausiai pasinaudojo Adomo Brėmeniečio darbu ir perėmė iš jo pagrindines idėjas (102, p. 217). Tos galimybės atmesti nereikėtų. Tačiau nors analogijos abiejų autorių tekstuose išties ryškios, vis dėlto tai dar nerodo, kad S. Grunau pateikta mitologinė sistema yra neautentiška. Tarp baltų ir germanų mitologijų yra daug bendro. Visiškai realu, kad prūsai galėjo turėti panašią į germanų kulto vietą. Kita vertus, S. Grunau kronikos ažuolas kaip šventovė su jos dievais turi specifinių bruožų, kurie derinasi, siejasi su bendra prūsų ir iš viso baltų mitologijos sistema. Be to, prūsų šventovę liudija ir kiti autoriai: P. Dusburgietis, J. Długoszas, L. Davidas, M. Pretorijus (102, p. 88, 532, 554; 24, p. 24–26; 8). Tiesa, šie autoriai šventovę vadina ne *Rikoyto*, kaip kad S. Grunau, o *Romove*. Tačiau tikriausia tai yra toji pati šventovė.

J. Būga, remdamasis kalbiniais argumentais, įrodė, kad kulto vietos vardas *Rickoyot*, *Rickoyto*¹ iš tikrųjų galėjo egzistuoti. Priesaga *-ota* bei *-uota* dažna baltų toponimuose. J. Būga pateikia pavyzdžių, atitinkančių *Rickoyot'o* ir *Rickoyto* formą. Tai lietuviški vietovardžiai: *Pušalotas*, *Liepalotai*, *Šilavotas*, *Aleksotas* (19 1, p. 161). Latviški vardai: *Babāte*, *Babīte*, *Ack'erāte*. Prūsiški toponimai: *Byoten*, *Jagoten*, *Kanothen*, *Rejothen* ir kt. (19 1, p. 161–162). *Rickoyot'as*, J. Būgos teigimu, reiškė „ponų/kunigų sėdybą“ arba, S. Grunau žodžiais, „Herrensitz“ (19 1, p. 160). Žodis *Rickoyot'as* yra padarytas iš kamieno *rikaj-* 'ponas' ir priesagos *-o-ta-*

¹ Šventovės vardo rašyba S. Grunau veikale šiek tiek įvairuoja.

(19 1, p. 160). Kaip matome, čia susisietų Divirikso kaip dievų pono, viešpačio aiškinimas (bei antrojo šio žodžio sando kildinimas nuo *rikis* 'ponas, viešpats') ir Rickoyoto interpretavimas kaip „ponų, kunigų sėdybos“ (ir taip pat išvelgimas šiame žodyje kamieno *rikaj-* 'ponas').

J. Būgos *Rickoyoto* etimologija parodė ne tik su kokiais žodžiais ir koku jų semantiniu lauku turėtų būti siejami šie toponimai, bet taip pat ir tai, kad toks vietovardis (taip pat juo žymima šventovė) iš tiesų Prūsijoje galėjo egzistuoti.

Duomenų apie prūsų dievus randama ir kituose XVI a. istoriniuose šaltiniuose. „Sūduvių knygelėje“ (Der ungläubigen Sudauen ihrer bockheiligung...“ XVI a. antra pusė) pateikiamas visas prūsų dievų sąrašas:

Ockopirmus der erste Gott Himmels und Gestirnes.
 Swayxtix der Gott des Lichtes.
 Auschauts der Gott der Gebrechen Kranken und Sunden.
 Autrimpus der Gott des Mehres und grossen Sehe.
 Potrimpus der Gott der fliessenden Wasser.
 Bardoayts der Schiffe Gott.
 Pergrubrius der lest wachsen laub und gras.
 Pilnitis der Gott macht reich und füllet Scheuren.
 Parkuns der Gott des Donnern, Plitzen und Regens.
 Peckols der helle und Finsternus ein Gott! (62, p. 245–246).

Ukapirmas – pirmasis dangaus ir žvaigždžių dievas.
 Svaikstikas – šviesos dievas.
 Aušautas – luošųjų ir sveikųjų dievas.
 Autrimpas – jūrų ir marių dievas.
 Patrimpas – tekančių vandenių dievas.
 Bardaitis – laivų dievas.
 Pergrubrius – augina lapus ir žoles.
 Pilvytis – tas dievas praturtina ir pripildo kluonus.
 Perkūnas – griaustinio, žaibo ir lietaus dievas.
 Pikulas – pragaro ir tamsos dievas.

(8; vertė D. Dilytė)

Po to dar minimi Pokulas (*Pockols*), Puškaitis (*Puschkayts*), Barstukai (*Barstucke*), Markopoliai (*Markopole*) (102, p. 246).

Perkūnas šiame nemažame dievų sąrašė – devintas dievas. Jis įterptas tarp Pilvyčio (*Pilnitis*), su turtu susijusio dievo, ir Pikulo (*Peckols*), pragaro ir tamsos dievo. Pirmieji ir, matyt, svarbiausi dievai „Sūduvių knygelėje“ yra Ukapirmas (*Ockopirmus*), dangaus dievas, bei Svaikstikas (*Swayxtix*), šviesos dievas. Perkūnas čia nukeliamas toliau

¹ Dievo vardas *Peckols* sietinas su prūsų *pickūls* 'velnias', lietuvių *piktas, pykti, peikti, paikas* (192, p. 78–79).

nuo „pirmojo dangaus ir žvaigždžių dievo“ ir atsiduria dievų sąrašo antroje pusėje.

XVI a. įsigalint reformacijai buvo rūpinamasi įdiegti tikrąją religiją, koneveikiant ankstesnę pagoniškąją. 1530 m. sudarytų Prūsijos, Pomezanijos ir Sembos vyskupų sinodo nutarimų („*Episcoporum Prussiae Pomesaniensis atque Sambiensis Constitutiones Synodales*“) pratarėje apgailestaujama dėl parapijiečių, kad jie dar garbina senuosius dievus ir turi kitokių netinkamų prietarų. Čia pateikiamas ir nepageidaujamų dievų sąrašas:

Referemus etiam rem miram: est adhuc in Bruthenis nostris Sambiensibus Sudorum quidam manipulus, ut reliquam abominationem superstitionum, reliquias gentilitatum taceamus, hirco et non furtim nonnumquam faciens, ac instar olim Samaritanorum, una cum vero Deo vana prisci erroris nomina tremens; sunt autem pro lingua barbara barbarissimi hi: Occopirmus, Suaixtix, Ausschauts, Autrympus, Potrympus, Bardoaitys, Piluuytus, Parcuns, Pecols atque Pocols, qui Dei, si eorum numina secundum illorum opinionem pensites, erunt: Saturnus, Sol, Aesculapius, Neptunus, Castor et Pollux, Ceres, Juppiter, Pluto, Furiae (102, p. 233). (Pranešame stebėtiną dalyką: ligi šiol tarp mūsų prūsų iš Sembos yra vienas sūduvių būrys. Nutylėdami apie kitas prietarų šlykštynes, kitus pagoniškumo pasireiškimus, pasakysime, jog jis ne paslapčiomis tai daro, bet, lyg kadaise samaritaniečiai, kartu su tikroju dievu griaudi tuščius ankstesnio paklydimo vardus. O jie barbarų kalba nepaprastai barbariškai skamba taip: Ukapirmas, Svaikstikas, Aušautas, Autrimpas, Patrimpas, Bardaitis, Pilvytis, Perkūnas, Pikulas ir Pokulas. Jeigu tas dievybes vertinsi sutinkamai su jų nuomone, yra tokie dievai: Saturnas, Saulė, Eskulapas, Neptūnas, Kastoras ir Poliuksas, Cerera, Jupiteris, Plutonas, Furijos, 8; vertė D. Dilytė).

Šiame sąrašė Perkūnas yra aštuntas dievas. Kaip ir „Sūduvių knygelėje“, jis - tarp Pilvyčio (*Piluuytus*) ir Pikulo (*Pecols*). Prūsų griausutinio dievas čia identifikuojamas su romėnų Jupiteriu.

Protestantų kunigas J. Melecijus savo veikale „*Epistola ad Georgium Sabinum de Sacrificiis et Idolatria Veterum Borussorum...*“ (1551 m. ir 1563 m.) aprašydamas ožio aukojimo ritualą, išvardija dievus, kurių šaukdavosi žynys, atlikdamas apeigą:

Occopirnum, deum coeli et terrae; Antrimpum, deum maris; Gardoaeten, deum nautarum, qualis olim apud Romanos fuit Portunnus, Potrympum, deum fluuiorum ac fontium; Piluitum, deum divitiarum quem latini Plutum uocant; Pergrubrium, deum ueris; Pargnum, deum tonitruum ac tempestatum; Pocclum, deum inferni et tenebrarum; Poccollum, deum aeriorum spirituum; Putscaetum, deum qui sacros lucos tuetur; Auscautum, deum incolumitatis et agritudinis; Marcopolum, deum magnatum et nobilem; Barstuccas, quos Germani

Erdmenlen, hoc est, subterraneos uocant (102, p. 295). (Ukapirma, dangaus ir žemės dievą, Antrimpą, jūros dievą, Gardaitį, jūrininkų dievą, toks kažkada pas romėnus buvo Portunas, Patrimpa, upių ir šaltinių dievą, Pilvytį, turtų dievą, kuri lotynai vadina Plutu, Pergrubrijų, pavasario dievą, Perkūną, griaustinio ir audros dievą, Poklių, žemės gelmių ir tamsybių dievą, Pokulą, oro dvasių dievą, Puškaitį, dievą, kuris globoja šventąsias giraites, Aušautą, sveikatos ir ligos dievą, Markopolių, didikų ir kilmingųjų dievą, Barstukus, kuriuos germanai Erdmenlen, tai yra, požemio dievukais vadina, 8; vertė E. Ulčinaitė, A. Venskauskaitė).

Perkūnas (*Pargnum*) J. Melecijaus pateiktame dievų sąrašė yra tarp Pergrubrijaus (*Pergrubrium*) ir Pokliaus (*Pocclum*). Šis dievų sąrašas, kaip ir ankstesni, pradedamas Ukapirmu (*Occopirnum*). Perkūnas čia yra septintas dievas po Ukapirmo, tai yra dievų sąrašo viduryje.

Nemaža dėmesio Perkūnui, kaip vienam svarbiausių prūsų dievų, skyrė M. Pretorijus savo istoriniame-etnografiniame veikalė „Prūsijos įdomybės...“ („*Deliciae Prussicae oder Preussische Schaubühne*“, XVII a. pab.). Jis suskirstė visus dievus į keletą grupių. Perkūnas laikomas dangaus dievu: „Zu den Himmels-Göttern gehören Occopirnum, Layme, Perkunas“ (102, p. 531). (Dangaus dievams priklauso Ukapirmas, Laimė, Perkūnas)¹. Toliau M. Pretorijaus klasifikacijoje eina žemės, vandens, gyvulių, miško ir kt. dievai. M. Pretorijus ne tik mini Perkūną daugelyje savo veikalo vietų, bet ir aprašo su juo susijusius tikėjimus, apeigas. Iš viso to galima spręsti, kad Perkūnas atliko reikšmingą vaidmenį prūsų gyvenime.

Apžvelgus įvairaus laikotarpio lietuvių ir prūsų mitologijos šaltinius, kuriuose minimas Perkūnas, galima būtų padaryti keletą apibendrinimų apie jo vietą panteone:

1. Perkūnas gali būti antras arba trečias dievas po Aukščiausiojo Dievo.

2. Perkūnas būna ir dievų sąrašo viduryje arba antroje jo pusėje. Po jo dažnai eina su chtoniška sfera susiję dievai.

3. Perkūnas iškeliamas kaip pirmas dievas tarp keleto dievų arba aprašomas atskirai, kaip ypatingas dievas, nesiejant jo su kitais dievais.

Taigi nagrinėtuose XIII-XVII a. istoriniuose šaltiniuose Perkūnas – vienas iš dominuojančių dievų. Tačiau jo vieta panteone nėra pastovi. Patikimiausia turbūt remtis seniausiais istoriniais šaltiniais, kuriuose Perkūnas yra greta Aukščiausiojo Dievo ar netoli jo. Vėlyvesniuose istoriniuose veikaluose Perkūnas nubloškiamas į žemesnio

¹ Tekstus nelietuvių kalba, kurių vertėjas nenurodomas, išvertė šio darbo autorė.

rango dievų vietą. Tiesa, tai galėjo lemti ne tik reali padėtis, bet ir istorikų, interpretuojančių senąsias dievybes iš krikščionybės pozicijų, pažiūros. Stabo ir šventyklos šiam dievui egzistavimas XIII a. pabaigoje – XIV a. (iki 1387 m.) rodo, kad Perkūnas tuomet buvo ypač aktualus dievas. Matyt, šiuo laikotarpiu Perkūno autoritetas iš tiesų buvo išaugęs. Tačiau vis dėlto dauguma XIII a. istorinių šaltinių aiškiai liudija, kad jis neištūmė Aukščiausiojo Dievo, o buvo greta jo kaip žemesnės hierarchijos dievas.

* * *

Kaip žinoma, mitologijos tyrinėjimuose aiškinantis panteono problemą, plačiai taikoma žymaus prancūzų mokslininko G. Dumézilio teorija. Šia teorija jau ne kartą mėginta remtis, apibūdinant baltų panteono struktūrą. G. Dumézilio požiūriu, pagrindiniai indoeuropiečių dievai atskleidžia visuomenės hierarchinius sluoksnius, jos trinarę organizaciją ir visuomenės sluoksnių vykdomas funkcijas. Svarbiausios dievų atliekamos funkcijos žymi tris jų suverenumo sferas. Pirmoji tų sferų skaidoma į dvi dalis: sutarčių sudarymo, arba kontraktinę, ir maginę. Antroji suverenumo plotmė – karinė. Trečioji suverenumo sfera – materialinės gerovės bei vaisingumo. Čia bus apžvelgta, kaip pagal šią teoriją buvo interpretuojamas baltų dievų panteonas.

Aštuntajame šio amžiaus dešimtmetyje žymus estų kilmės amerikietis filologas J. Puhvelas paskelbė straipsnių apie baltų panteoną, kuriuose, remiantis G. Dumézilio sistema, aiškinama baltų panteono struktūra (125; 126, p. 7). J. Puhvelas norėjo atkreipti mokslinės visuomenės dėmesį į baltų tradicijas, parodydamas, kad jos nėra vien tik „miškų ir laukų kulto apraiška“, o pasižymi gana sudėtinga religine organizacija. Autoriaus manymu, baltų panteonas buvo suformuotas pagal tuos pačius principus kaip ir kitose indoeuropiečių tradicijose. Tai įrodinėdamas, J. Puhvelas pasitelkia duomenis istorinių šaltinių, kuriuose minimi ir apibūdinami senovės lietuvių, latvių, prūsų dievai. Daugiausia vietos skiriama S. Grunau šventovės Prūsijoje ir joje buvusių trijų dievų atvaizdų aprašymo analizei. J. Puhvelas mano, kad S. Grunau postuluojamą panteono tipą neprieštarauja bendriesiems baltų mitologijos bruožams ir kad prūsų dievų triada – visiškai įtikėtinas faktas (126, p. 6). Nors apibendrinamas autorius ir pažymi, jog baltų panteone ryški „kaimiškųjų dievybių hipertrofija, karo dievų nebuvimas“, vis dėlto jis mano, kad pastangos išvelgti baltų panteone

trijų elementų indoeuropiečių struktūrą yra visiškai pagrįstos. J. Puhvelas nustato tokius prūsų dievų atitikmenis indoeuropiečių panteono sudedamosioms dalims:

magiškasis valdovas	karingasis griaustinis	taikos ir derliaus dievas
Patulas	Perkūnas	Patrimpas

Perkūnas čia užima antrąją indoeuropiečių dievų suverenumo sferą ir vadinamas „karinguoju griaustiniu“ (126, p. 7).

A.J. Greimas, naudodamasis istorinių šaltinių liudijimais, taip pat sudarė prūsų bei lietuvių svarbiausių dievų triadas, kurios siejasi su indoeuropiečių panteono struktūra. Tose triadose pastovią vietą – kaip karinės funkcijos reprezentantas – užima Perkūnas. Kontraktinės funkcijos atlikėjais laikomi Patrimpas (S. Grunau kronika) ir Andajas (J. Malalo kronika), o maginės funkcijos atstovais – Patulas (S. Grunau kronika) ir Kalevelis=Teliavelis (Malalo kronika) (47, p. 169). Trečią – materialinės gerovės funkciją autorius sieja su Aušrine ir jos šeima (47, p. 168). Šitai prūsų ir lietuvių panteonas buvo apibūdintas A.J. Greimo veikale „Apie dievus ir žmones“ (1979 m.). Vėliau jo lietuvių panteono koncepcija šiek tiek pakito. Tyrinėjime „Tautos atminties beieškant“ (1990 m.) A.J. Greimas kai kuriems dievams suteikė jau kitokias funkcijas. Andajas čia vadinamas vyriausiu dievu (47, p. 350), Kalevelis siejamas su karine jėga ir karinio suverenumo (antrąja) sfera (47, p. 349–350), o Perkūnas laikomas agrarinės funkcijos reiškėju, gamtos ir ypač oro jėgų tvarkytoju (47, p. 350). Volynės metraštyje ir J. Malalo kronikoje minima Teliavelį A.J. Greimas, remdamasis K. Būga (19, p. 188), perskaito kaip Kalevelį. A.J. Greimas sieja Kalevelį su Velinu: „Velnių karalius yra kalvis, o Kalevelis vien tik savo vardu jau nurodo savo prigimtį“ (19, p. 399). Autoriaus pastebėjimu, pasakoje apie Kaulinį Diedą Velinas padeda karaliui laimėti karą. Žūtbutinėje kovoje jis pasirodo savo „kariškame aprėde“ „nesutramdomo eržilo rolėje“ (19, p. 417–418). Velino personaže A.J. Greimas išvelgia ir daugiau su karu jį siejančių bruožų (19, p. 418–419). Kalevelis laikomas Velino įpėdiniu, nugalėjusiu jį dvikovoje ir perėmusiu jo funkcijas (remiamasi pasaka apie Kaulinį Diedą) (19, p. 349). Taigi šioje lietuvių dievų triadoje A.J. Greimas, visiškai neabejodamas, Kaleveliui priskiria karinio suverenumo sferą, o Perkūnui – tik ekonominę.

N. Vėlius straipsnyje „Lietuvių mitologijos rekonstrukcija“, skirtame A.J. Greimo darbams apie lietuvių mitologiją įvertinti, sukritikuoja šio mokslininko pateiktą „Dievų Viešpačių“, tai yra suvereninių

dievų, interpretaciją (174). Straipsnio autorius pripažįsta, kad velnias, magijos ir mirties dievas, turėjo ryšį su karu (174, p. 64). „Tačiau neįtikėtina, – rašo N. Vėlius, – kad jis būtų buvęs lietuvių karo dievas“ (174, p. 64).

Antrosios, karinės funkcijos reiškėju N. Vėlius laiko Perkūną (174, p. 65). Tai įrodinėdamas, jis pateikia argumentų visų pirma iš istorinių šaltinių. Mokslininkas mano, kad Perkūnas buvo lietuvių kunigaikščių dievas. Kunigaikščio vaidmuo Lietuvos valstybės formavimosi ir karų su kryžiuočių bei kalavijuočių ordinais metu jo aiškinamas taip: „kunigaikštis, atrodo, pirmiausia buvo suprantamas kaip žmogus, vadovaujantis kariaunai ir pats kovojantis, o ne taikiai karaliaujantis – tvarkantis administracinius savo valdų reikalus. Todėl kunigaikščių dievu linkstama laikyti kovotoją Perkūną, o ne Dievą – taikų administratorių“ (174, p. 66).

N. Vėlius, remdamasis M. Strykowski kronika (1582 m.), primena, kad šiame šaltinyje rašoma, kaip Gediminas girioje, anapus Vilnios, įkurdino žynius, o toje vietoje, kur dabar šv. Stanislovo bažnyčia, pilyje pastatė stabą Perkūnui, arba Piorunui (174, p. 65). Be to, toje pačioje kronikoje sakoma, kad, nugalėję Jaunutį, Algirdas su Kęstučiu priešais Perkūno stabą prisiekė amžiną santarvę (174, p. 66). N. Vėlius taip pat užsimena apie rusų metraščių liudijimus, esą kunigaikštis Vladimiras savo dvare pastatė Peruno ir kitų dievų stabus, o kunigaikštis Igoris, sudarydamas sutartį su graikais, prisiekė Peruno vardu (174, p. 66). Iš kitų istorinių šaltinių N. Vėliaus paminimi „Eiliuotoji Livonijos kronika“ ir A. Rotundo kronika (XVI a.). Jų liudijimai, liečiantys Perkūną, anotuojami šiame darbe, todėl tai čia nebus dėstoma.

Reikėtų nebent priminti dar vieną N. Vėliaus nepaminėtą istorinį šaltinį, kuriame Perkūnas siejamas su karo reikalais. S. Grunau Prūsijos kronikoje aprašoma, kaip Vaidevutis, patyręs kare pralaimėjimą, laukia kokių nors ženklų iš žaibuojančio ir griaudžiančio danguje jų dievo:

Im Jahre 550 überzog Anthonas, Fürst von Masovien, in Verbindung mit dem König der Roxolanen oder Reussen wegen verweigerten Tributes Widewut mit Krieg und schlug ihn aufs Haupt. Da beriefen Bruteno und Widewut den ganzen Adel zu einem Feste nach Rickoyto und es geschah ein mächtig Gewitter mit Blitz und Donner, in welchem, wie sie meinten, ihr Gott Perkuno vom Himmel redete. Der Krywe Kirwaito legte ihnen den Götterspruch dahin aus, dass sie einträchtig gegen die Feinde ziehen sollten (102, p. 193).

Pasakojama, kad 550 m. Anthonas, Mazovijos kunigaikštis, kartu su roksolanų karaliumi sutriuškina Vaidevutį dėl to, kad šis atsisakęs

mokėti duoklę. Tuomet Brutenis su Vaidevučiu sukvieta visus kilminguosius į Rickoytą ir čia prasidėjo smarki audra su žaibais ir griaustiniu, kurioje, kaip jie manė, jų dievas Perkūnas kalbėjo iš dangaus. Krivių krivaitis Brutenis išaiškino šį dievo bylojimą, kad jie turi vieningai traukti į kovą su priešu. Taigi čia Perkūnas, prabilęs iš dangaus, pataria Brutenio ir Videvučio sukviestiems kilmingiesiems pasipriešinti juos nugalėjusiems. Perkūnas čia būtų tarsi karinių veiksmų iniciatorius.

N. Vėliaus manymu, lietuvių tautosakos duomenys taip pat skatina Perkūną traktuoti kaip karį. Kaip pažymi autorius, Perkūnas dažniausiai vaizduojamas ginkluotu medžiotoju; tikima, kad jis medžioja velnius (174, p. 67). „Perkūnas kartais įsivaizduojamas žmogum ugniniais (raudonais) drabužiais, raudonais (rudais) plaukais ir barzda, besivažinėjančiu ugnine karieta, su strėlėmis, kovos kirviu ar net kalaviju rankoje“ (174, p. 67). N. Vėlius mano, kad visa tai rodo Perkūno ryšį su kariavimu. Remiantis šiais ir anksčiau minėtais argumentais, daroma išvada, kad Perkūnas yra rimčiausias pretendentas į lietuvių karo dievo (antrosios funkcijos reiškėjo) postą (174, p. 67).

Iš tiesų turint galvoje pirmiausia čia paminėtus istorinių šaltinių duomenis, nors jų ir mažoka, Perkūnas turbūt galėtų būti siejamas su karine suvereninių dievų sfera. Tiesa, tautosakinė medžiaga apie Perkūną tai patvirtina tik iš dalies. Mat tautosakoje yra labiau išryškinta Perkūno funkcija, susijusi su atmosferos reiškinių tvarkymu, vaisingumo skatinimu. Tačiau, kaip jau minėta, labai raiškūs ir daugelio tekstų paliudytas Perkūno – medžiotojo vaizdinys. Tik ar išties įmanoma Perkūno kaip velnio medžiotojo veiklą sieti su karine funkcija? Turbūt pagrįstai kyla toks klausimas. Siekiant tai išsiaiškinti, ko gero, praverstų Perkūno paralelė su germanų Toru. Pagrindinėmis Toro akcijomis G. Dumézilis laiko dvikovas su milžiniais ir vaisingumo skatinimą audros metu (204, p. 140). Remdamasis šiais Toro bruožais, jis priskiria dievą antrajai – karinei dievų sferai (204, p. 140). Karinė funkcija G. Dumézilio suvokiama gana plačiai. Tai ne tik ryšys su karu tiesiogine to žodžio prasme. Tai iš viso dievo karingumas, kovingumas, intensyvus fizinės jėgos realizavimas. Perkūnas kaip tik ir pasižymi šiais ypatumais. Tačiau, kaip minėta, jis atlieka ir kitokias funkcijas.

Polifunkcionalius Dievus nelengva unifikuoti pagal vieną kurį kriterijų, nėra paprasta juos įsprausti į gana ankštus schemas rėmus – turima galvoje trifunkcinė G. Dumézilio dievų sistema. Tai parodė ir čia pateikta kelių autoritetingų mitologijos tyrinėtojų visiškai skirtinga tų pačių dievų interpretacija, remiantis trinariu panteono modeliu.

Viena, tyrinėtojams ne visada būna aišku, kurią iš daugelio dievo funkcijų išskirti kaip pagrindinę. Antra, kriterijai, pagal kuriuos vienas ar kitas dievas priskiriamas kuriai nors funkcijai, suvokiami ne visiškai vienodai. Mat ir paties G. Dumézilio teorijoje funkcijos ir kriterijų, pagal kuriuos „dievai viešpačiai“ klasifikuojami, supratimas yra gana komplikotas. Germanų dievas Odinas, kaip pažymi pats G. Dumézilis, lemia karo baigtį, įkvepia besikaunančius, į savąją Valhalą priima žuvusius karo lauke, tačiau vis dėlto jis nelaikomas karo dievu. Tai paaiškinantis mokslininko argumentas: pagrindinis Odino veikimo būdas – ar kare, ar kitais atvejais – didžioji magija. Odino ryšys su magija laikomas reikšmingesniu jo požymiu negu jo sąsaja su karu ir dėl to šis dievas priskiriamas pirmajai funkcijai (204, p. 140). Tokios argumentacijos kontekste Perkūno kovingumas išties galėtų būti laikomas jo karinės funkcijos išraiška.